

DESPRE SISTEMUL DREPTURILOR INFORMAȚIONALE

Accesul la arhive, recunoscut în democrațiile moderne ca un drept, nu ca un privilegiu, nu este decât unul dintre elementele cheie ale sistemului drepturilor informaționale. Noile democrații, neavând timp să dezvolte acest sistem de o manieră organică, au fost suficient de atente încât să introducă aceste noi drepturi în constituțiile lor, dar unele dintre ele au fost mai puțin înclinate să le codifice în legi specifice. Altele au codificat doar simple prevederi legale, izolate, pentru garantarea anumitor drepturi din zona informării și comunicării. Totuși, aceste drepturi constituie un sistem organic și deși ele se limitează organic unul pe celălalt, rolul lor comun este să limiteze crearea și supraviețuirea sistemului de monopol informațional și să întărească partea cea mai slabă – cetățeanul.

Două asemenea drepturi merită să fie menționate aici în mod special, deoarece joacă un rol semnificativ în constituirea dreptului și practicii accesului la arhive: libertatea de informare și protecția datelor.

Libertatea de informare (și conceptele sale înrudite, accesul la informațiile de interes public, accesul la documentele oficiale¹) este inclusă în constituțiile celor mai multe dintre noile democrații, și, datorită valului legislativ al noului mileniu, multe dintre aceste țări au codificat acest drept și prin lege. România aparține acestor țări. În conformitate cu principiile fundamentale ale libertății de informare, accesul la informațiile de interes public este un drept al fiecăruia, indiferent de cetățenie, naționalitate sau interese juridice. Ca sens, informațiile sau datele de interes public reprezintă orice informație procesată de un organ sau o persoană în îndeplinirea unei funcții publice, cu excepția cazurilor în care acestea intră în sfera datelor personale. Legile moderne ale libertății de

¹ Vezi Recomandarea R(2002)2 asupra accesului la documentele oficiale, în Apendice III. În momentul redactării, Consiliul Europei pregătește, de asemenea, o Convenție europeană asupra accesului la documentele oficiale, a cărei adoptare oficială de către Comitetul de miniștri s-ar putea produce la începutul lui 2008.

informare statuează caracterul public ca fiind regula, iar secretul ca fiind întotdeauna o excepție, însă întotdeauna excepția trebuie justificată.

Libertatea de informare înseamnă însă nu doar dreptul de a avea acces la *informație*, ci de asemenea și accesul la *documente*, deci oamenii au dreptul să solicite și copii ale documentelor respective. Aceste documente, din punct de vedere arhivistic, fac parte din arhiva de registratură sau cea de depozit (intermediară), deci cele pe care agențiile creatoare le păstrează pentru nevoile proprii. În general, aceste documente sunt păstrate la organizațiile creatoare și nu la Arhive și țin mai degrabă de activitatea *records manager*-ilor (persoanelor care se ocupă de arhivă la organizațiile creatoare sau deținătoare) decât de cea a arhiviștilor. În plus, solicitarea unor documente separate diferă semnificativ de efectuarea unor cercetări într-un fond arhivistic ordonat și inventariat. Cineva poate gândi că aceste documente, prin urmare, nu au nici o semnificație pentru arhive. Totuși, în unele cazuri, aceste documente au implicații arhivistice: de pildă, documentele care au fost accesibile în virtutea prevederilor legii libertății de informare nu pot avea un acces restricționat după transferul la Arhive, chiar dacă perioada generală de protecție (arhivistică) nu a expirat. Un alt exemplu vine din zona documentelor electronice, unde granița între documentele curente și cele „de arhivă” se estompează, lărgind pe mai departe rolul arhivelor moderne.

Celălalt drept informațional fundamental este reprezentat de protecția datelor (și conceptele sale înrudite, protecția datelor personale, caracterul privat al informației), care, în schimb, afectează substanțial activitatea Arhivelor care se ocupă de istoria trecutului recent. Din perspectiva accesului la arhive, unde regula principală este accesibilitatea la documente, protecția datelor apare ca o excepție, o restricție în efectuarea de cercetări. Totuși, din perspectiva protecției datelor, unde regula principală este protecția datelor personale (sau, în unele țări, așa-numita „decizie proprie asupra informațiilor”, adică dreptul de a exercita control asupra datelor proprii), apare ca o excepție tocmai posibilitatea de a efectua cercetări arhivistice.

Prevederile referitoare la protecția datelor, în conformitate cu directivele UE² care au putere în toate statele membre, se aplică tuturor

² Vezi Directiva nr. 95/46/CE a Parlamentului European și a Consiliului din 24 octombrie 1995 asupra protecției persoanelor cuprivate la procesarea datelor personale și a liberei circulații a acestor date.

datelor personale, adică orice informație referitoare la o persoană naturală, identificată sau identificabilă – altfel spus, la orice individ în viață. Documentele referitoare la trecutul recent conțin numeroase astfel de date personale. Legile arhivelor trebuie să trateze problema prin restricționarea accesului la documentele conținând date personale prin definirea unei perioade generice de protecție. Adesea, cercetătorii consideră că aceste perioade de protecție au o durată exagerată, limitând posibilitățile lor de a dezvălui evenimente, sisteme politice sau istorii de familie din trecutul recent. Ei consideră că orice fel de restricție exterioară, sau auto-restricție a cercetătorului, poate fi introdusă doar în cazul unor informații personale extrem de delicate, cu scopul de a proteja persoanele implicate. Cu toate acestea, reglementările UE și legile naționale subsecvente de protecție a datelor personale se aplică pentru *orice* date personale, nu doar pentru cele delicate. Evident, este posibil să se efectueze cercetări și în documente anonimizate, dar mulți cercetători privesc soluția ca o piedică în înțelegerea faptelor și a contextului lor.

În consecință, principii și prevederi care sunt legitime în sine pot cauza conflicte în însăși practica arhivistică. Asemenea conflicte, combinate cu lipsa unor reglementări și implementări detaliate, pot conduce la abuzuri. Pe de o parte, anumiți cercetători pot privi viețile persoanelor incluse în documente ca simple date brute pentru nobila lor obligație de a deschide trecutul recent și ei cred că nu e nevoie să ia deloc în considerare personalitatea și drepturile acestor persoane. Pe de altă parte, oamenii și organizațiile pentru care accesul public la documentele referitoare la activitățile lor trecute poate fi stânjenitor, încearcă să prevină acest lucru prin falsa invocare a clauzelor de protecție a datelor personale. O problemă în mod special delicată, caracteristică noilor democrații în țările din fostul bloc socialist, este reprezentată de accesibilitatea documentelor referitoare la activitățile persoanelor care au colaborat cu serviciile secrete ale regimurilor comuniste. Interesele acestor persoane sunt evident în conflict cu cele ale publicului. În mod similar, unii funcționari publici tind de o manieră nelegală să blocheze accesul, dacă documentele pe care le-au întocmit sau semnat pot fi stânjenitoare pentru ei sau le-ar prejudicia reputația.

Toate aceste ciocniri între drepturi și interese conflictuale pot avea oare o soluție? Răspunsul este pozitiv, cel puțin conform sistemului modern de drepturi informaționale. O cheie importantă în rezolvarea

problemelor protecției datelor și a accesului la documentele conținând date personale este *funcția publică*. Accesibilitatea datelor persoanelor care îndeplinesc funcții publice, date care se referă la activitățile acelor persoane desfășurate în virtutea funcției, se supun regulilor libertății de informare și nu regulilor de protecție a datelor personale sau propriei dorințe a celui vizat. Activitățile oficiale ale unui funcționar public, ale unui polițist sau a unui politician nu aparțin sferei lor private. Datele despre asemenea activități rămân private, *per definitionem*, dar regula de bază care se aplică este deschiderea.

Apartenența la fostele servicii secrete reprezenta o funcție publică, deoarece agenții nu erau angajați pentru o activitate privată. Cu toate acestea, nici majoritatea celor vizati, nici așa-numiții „terți” (prieteni, colegi, membri ai familiilor) nu îndeplineau o funcție publică, și ca urmare datele lor trebuie protejate. Acest set special de probleme este în general reglementat în legi specifice în majoritatea noilor democrații europene, inclusiv în România. Limitele accesului și protecția unor asemenea documente sunt reglementate în aceste legi specifice.

Serviciile secrete există și astăzi, și existența lor este un element legitim al noilor democrații. Se poate întâmpla ca publicarea unor documente referitoare la activitățile organizațiilor care le-au precedat – chiar dacă aceste activități sunt condamnate atât de regimul politic, cât și de societatea de astăzi – să aibă un efect negativ asupra activităților lor prezente și prin urmare, ele pot pretinde protecția acestor documente. Se poate întâmpla, dar numai excepțional, de vreme ce, cum am spus mai sus, deschiderea este principala regulă, iar secretul este excepția în domeniul informațiilor de interes public, domeniu la care aparțin informațiile despre operațiunile trecute ale serviciilor secrete.

Nici arhiviștii și nici legiuitorii nu au o sarcină ușoară în acest domeniu, atât de complex. Unde există o persoană însărcinată cu protecția datelor personale, sau o persoană responsabilă de libertatea informării, ori instituții similare — în special acelea cu atribuții combinate — ele pot dezvolta un corpus de legi specifice, ca instrument în domeniul drepturilor informaționale și a excepțiilor ce se impun. Arhivele însele pot contribui la acest proces, prin sugerarea de soluții la problemele lor în domeniul accesului și protecției.

Sunt convins că în momentul istoric actual, prin care trece țara, grevat de moștenirea trecutului recent, România va fi capabilă să dezvolte

pe mai departe sistemul noilor drepturi informaționale și să le armonizeze cu reglementările și practica arhivistică; va fi capabilă să găsească echilibrul constituțional între drepturile referitoare la deschiderea trecutului, efectuarea de cercetări științifice, accesarea informațiilor de interes public și protecția datelor personale. Sper, de asemenea, că atunci când va fi dezvoltat, acest sistem coerent de legi detaliate și reglementări, nu va rămâne doar o simplă literă de lege, ci va deveni o parte a cunoașterii și așteptărilor publicului, o preocupare a administrației și o abordare a comunității arhivistice deopotrivă.

Iván Székely